

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1297/2024-2-7>

Д. В. Завгородній

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
Харків, Україна*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1069-9059> – Д. В. Завгородній
 whoeas@gmail.com

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

У публікації визначено, що проблема формування інфомедійної грамотності здобувачів набуває сьогодні особливої актуальності. Це вимагає чіткого визначення поняття «інфомедійна грамотність». Науковці з цього питання висловлюють різні точки зору. Тому мета статті – на основі вивчення наукової літератури уточнити сутність поняття «інфомедійна грамотність» як педагогічної категорії.

Як установлено на основі аналізу наукової літератури, під інфомедійною грамотністю різні вчені розуміють: результат засвоєння людиною навичок для ефективної й відповідальної роботи з медіа та іншими інформаційними системами, а також відповідних компетентностей (здатність отримати доступ та знайти відповідні медіа та інші джерела інформації; здатність правильно розуміти інформацію, зокрема медіа інформацію, щоб застосовувати її в повсякденному житті; здатність оцінювати достовірність, точність та об'єктивність інформації з різних джерел; здатність створювати та виробляти інформацію, зокрема медіа інформацію тощо); набір компетентностей, необхідних для усвідомленої й активної участі в життєдіяльності медійного суспільства; здатність особи правильно сприймати інформацію на основі прояву критичного мислення, створювати інформаційні продукти й медіапродукти з урахуванням динамічності подій у навколишньому світі тощо.

Ураховуючи різні точки зору вчених щодо трактування поняття «інфомедійна грамотність», у представленій статті під зазначеним феноменом розуміємо особистісне утворення, що інтегрує в собі сукупність знань, навичок, установок, компетентностей, які дозволяють забезпечити ефективний доступ до потрібної інформації, її критичний аналіз, оцінку, інтерпретацію, створення використання та розповсюдження різних медійних продуктів на основі врахування етичних норм.

Ключові слова: інформаційна грамотність, медіаграмотність, цифрова грамотність, педагогічна категорія.

D. V. Zavhorodnii

*V. N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine*

MEDIA LITERACY AS A PEDAGOGICAL CATEGORY

The publication determines that the problem of forming media literacy of applicants is becoming particularly relevant today. This requires a clear definition of the concept of 'media literacy'. Scientists express different points of view on this issue. Therefore, the purpose of the article is to clarify the essence of the concept of 'media literacy' as a pedagogical category based on the study of scientific literature. As established on the basis of the analysis of scientific literature, various scientists understand media literacy as: the result of a person's assimilation of skills for effective and responsible work with the media and other information systems, as well as relevant competencies (the ability to access and find appropriate media and other sources of information; the ability to correctly understand information, in particular media information, in order to apply it in everyday life; the ability to assess the reliability, accuracy and objectivity of information from various sources; the ability to create and produce information, in particular media information, etc.); a set of competencies necessary for conscious and active participation in the life of a media society; a person's ability to correctly perceive information based on the manifestation of critical thinking, to create information products and media products taking into account the dynamics of events in the world around them, etc. Taking into account the different

points of view of scientists regarding the interpretation of the concept of 'infomedia literacy', in the presented article we understand the specified phenomenon as a personal formation that integrates a set of knowledge, skills, attitudes, competencies that allow for effective access to the necessary information, its critical analysis, evaluation, interpretation, creation, use and distribution of various media products based on taking into account ethical norms.

Key words: information literacy, media literacy, digital literacy, pedagogical category.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво змінює способи отримання, обробки, передачі та використання інформації. У цьому контексті виникає нагальна потреба у формуванні компетентностей, які дозволяють людині ефективно орієнтуватися у великому обсязі даних, критично їх оцінювати та застосовувати для вирішення освітніх, професійних і соціальних завдань. Інформація стала ключовим ресурсом сучасного суспільства, а медіа – основним каналом її поширення. Водночас інтенсивне споживання медійного контенту, особливо молоддю, породжує численні ризики, пов'язані з поширенням дезінформації, маніпуляцій та фейкових новин. Це вимагає розвитку в кожній особистості навичок критичного мислення, умінь об'єктивного аналізу та прагнення до етичного застосування отриманої інформації.

Слід також відзначити, що сучасна система освіти стикається з викликами, зумовлені інтенсивною цифровізацією суспільства. Традиційні методи навчання стають недостатньо ефективними для підготовки здобувачів освіти до життєдіяльності в інформаційно насиченому середовищі. У зв'язку з цим виникає актуальна потреба в адаптації освітнього процесу до нових умов, цілеспрямованому розвитку в кожній особистості інформаційної й медійної грамотності як ключових компетентностей XXI століття. При цьому важливо зауважити, що вміння розпізнавати якісну інформацію, уникати «інформаційних пасток» і ефективно використовувати доступні інформаційні ресурси є не лише основою академічної успішності здобувачів освіти, але й важливим фактором формування кожного з них як свідомого та активного громадянина. Крім того, в умовах глобалізації та відкритості інформаційних потоків підвищується значення інформаційної грамотності й медіаграмотності членів суспільства для забезпечення стійкості суспільства щодо інформаційних загроз. З огляду на це вивчення проблеми формування цієї грамотності набуває особливої актуальності.

Ураховуючи тісний взаємозв'язок між медіаграмотністю та інформаційною грамотністю, у 2007 р. представниками ЮНЕСКО було прийнято рішення про доцільність об'єднання вказаних понять в одне. Введено в англomовну нау-

кову літературу поняття «media and information literacy») (MIL) у вітчизняній науковій літературі перекладається як «медійно-інформаційна грамотність», а частіше взагалі використовується скорочений еквівалент цього поняття – «інфомедійна грамотність» [7, с. 71]. Це стало підставою для використання в статті саме цього скороченого варіанту терміну.

Дослідження проблеми формування цієї грамотності у здобувачів освіти має сьогодні важливе теоретичне та практичне значення, дозволяючи виокремити результативні форми та методи здійснення цього процесу. Причому першим кроком на шляху вивчення цієї проблеми є чітке визначення її ключових понять, зокрема самого поняття «інфомедійна грамотність».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тлумачення цього поняття пропонують у своїх працях різні науковці, вивчаючи такі пов'язані з ним проблеми: проєктування візуального контенту освітнього середовища (Т. Водолазька, Т. Устименко); розкриття тісного взаємозв'язку та взаємозумовленості інформаційної, медійної та інфомедійної грамотності особистості (В. Биков, М. Жалдак, О. Семенов та ін.); вивчення специфіки візуальної інформації в дослідженнях соціальної комунікації (С. Баранова, О. Ковтун); забезпечення самоактуалізації особистості в умовах глобального медіапростору (Л. Борбель, Ю. Філіп), ведення викладачами блогу як освітнього медіаресурсу (О. Кучерук); організація та здійснення медіаосвіти (Д. Бачинський, Л. Кульчинська, І. Смекалін та ін.).

Зіставлення точок зору науковців щодо тлумачення поняття «інфомедійна грамотність» дозволяє виявити в них певні відмінності. Тому для дослідження проблеми формування інфомедійної грамотності у здобувачів освіти необхідно спочатку визначитися з авторським трактуванням зазначеного поняття.

Мета статті – на основі вивчення наукової літератури уточнити сутність поняття «інфомедійна грамотність» як педагогічної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як засвідчує аналіз наукової літератури, фахівці пропонують різні підходи до визначення поняття «інфомедійна грамотність». Так, у документах ЮНЕСКО констатується, що ця грамотність проявляється у здатності людини «критично стави-

тися до інформації, безпечно та відповідально орієнтуватися в онлайн-середовищі та забезпечити довіру до нашої інформаційної екосистеми та цифрових технологій» [2]. Сформованість інфомедійної грамотності забезпечує наявність у людини набору «важливих навичок для вирішення викликів 21-го століття, включаючи поширення неправдивої та дезінформації та ворожнечу, падіння довіри до медіа та цифрових інновацій, зокрема штучного інтелекту» [там само].

Інфомедійну грамотність можна також сприймати як загальну концепцію, що охоплює такі часто чітко розмежовані виміри: інформаційну грамотність, медіаграмотність та ІКТ/цифрову грамотність. Причому в документах ЮНЕСКО підкреслюється, що ця грамотність об'єднує всіх зацікавлених учасників, включаючи окремих осіб, громади та країни, щоб забезпечити успішне функціонування інформаційного суспільства. У такому випадку МІЛ діє як парасолька, охоплюючи повний спектр компетенцій, які необхідно опанувати й ефективно використовувати для критичної оцінки й опрацювання отриманої інформації [1].

В Оксфордській енциклопедії під інфомедійною грамотністю розуміється здатність людини правильно аналізувати, оцінювати й розуміти інформаційні тексти, зокрема медіа інформацію, ураховуючи «культурний та політичний контекст функціонування інформаційних систем, а також кодові та репрезентаційні аспекти медіакомунікації» [4].

За висновками Д. Рейнека, інфомедійна грамотність є результатом засвоєння людиною навичок для ефективної й відповідальної роботи з медіа та іншими інформаційними системами, а також відповідних компетентностей, насамперед таких:

- здатність отримати доступ та знайти відповідні медіа та інші джерела інформації;
- здатність правильно розуміти інформацію, зокрема медіа інформацію, щоб застосовувати її в повсякденному житті;
- здатність оцінювати достовірність, точність та об'єктивність інформації з різних джерел;
- здатність створювати та виробляти інформацію, зокрема медіа інформацію
- здатність брати участь у комунікації, грамотно взаємодіяти з авторами статей та редакторами ЗМІ;
- здатність розуміти дію ЗМІ та інших інформаційних систем, їх організацію та те, як виробляється інформація;
- здатність розпізнавати, вимагати та захищати якісні ЗМІ та інші достовірні джерела інформації [3].

Корисно також відзначити, що в науковій літературі зіставлено значення понять «інфоме-

дійна грамотність» та «цифрове громадянство», оскільки одним з аспектів цифрового громадянства є здатність людини критично оцінювати медіа й онлайн-технології, інструменти та інформацію. Уточнимо, що останній термін використовується для опису етичного й відповідального використання різних сучасних технологій, особливо в онлайн-просторах. Він охоплює широкий діапазон поведінки людини, починаючи від прояву поваги до інших учасників комунікації в мережі інтернет, захисту особистої інформації та закінчуючи чітко усвідомленою відмовою від створення та поширення шкідливого вмісту. Як пояснюють фахівці, інфомедійна грамотність – це те, як люди думають (критично) про всі існуючі медіа та інші інформаційні ресурси, а цифрове громадянство стосується того, як люди живуть у цифровому суспільстві та взаємодіють з усіма технологіями навколо себе. При цьому інтеграція медіа та інноваційних технологій може мати багато різних форм [1]. Наприклад, існують такі цифрові медіа, як інтернет, відеоігри, мобільна телефонія, цифрове кіно, соціальні медіа тощо.

За поглядами О. Матвійчук, інфомедійна грамотність являє собою набір компетентностей, необхідних для усвідомленої й активної участі в життєдіяльності медійного суспільства [6, с. 241]. Н. Курмишова стверджує, що інфомедійна грамотність – це здатність особи правильно сприймати інформацію на основі прояву критичного мислення, створювати інформаційні продукти й медіапродукти з урахуванням динамічності подій у навколишньому світі, «спираючись на аналіз і оцінку медіатекстів відповідно до контексту функціонування медіа, а також до використання кодових і репрезентаційних систем» [5].

Н. Ткачова, А. Ткачов, Т. Собченко визначають інфомедійну грамотність як особистісне утворення, що інтегровано поєднує сукупність знань, умінь, навичок та установок особистості, необхідних їй для забезпечення оперативного доступу до потрібних інформаційних, зокрема медійних, ресурсів, аналізу, оцінки, інтерпретування, поширення, створення, застосування певних інформаційних масивів та медійних продуктів, споживання чи створення нових інформаційних повідомлень [7, с. 74].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ураховуючи різні точки зору вчених щодо трактування поняття «інфомедійна грамотність», у представленій статті під зазначеним феноменом розуміємо особистісне утворення, що інтегрує в собі сукупність знань, навичок, установок, компетентностей, які дозволяють забезпечити ефективний доступ до потрібної інформації, її кри-

тичний аналіз, оцінку, інтерпретацію, створення використання та розповсюдження різних медійних продуктів на основі врахування етичних норм.

У подальших наукових розвідках планується на основі аналізу наукової літератури визначити структурні компоненти інфомедійної грамотності майбутніх педагогів та її змістове наповнення.

Список літератури:

1. Media and Information Literacy. 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/education/media-and-information-literacy>.
2. Media and Information Literacy. 2024. URL: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>.
3. Reinec D. Media and information literacy. 2015. URL: <https://akademie.dw.com/en/media-and-information-literacy/a-18406566>.
4. Smelser N. J., Baltes P. B. International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. 2021. Vol. 14, P. 9494.
5. Курмишева Н. Інфомедійна грамотність у педагогічній суб'єкт-суб'єктній взаємодії. *Критичне мислення в епоху токсичного контенту*: зб. ст. Восьмої міжнарод. науково-метод. конф. URL: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi>.
6. Матвійчук О. Є. Ресурси освітянських бібліотек України з інфомедійної грамотності. *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти*: збірник статей / Редкол.: В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. С. 241–248. [In Ukrainian].
7. Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Собченко Т. М. Формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів засобами педагогічних дисциплін. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 70–81. [In Ukrainian].

© Д. В. Завгородній, 2024

Оглядова стаття

Надійшла до редакції 30.11.2024

Прийнято до публікації 18.12.2024

References:

1. Media and Information Literacy. (2024). Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/education/media-and-information-literacy>.
2. Media and Information Literacy. (2024). Retrieved from: <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>.
3. Reinec D. (2015). Media and information literacy. Retrieved from: <https://akademie.dw.com/en/media-and-information-literacy/a-18406566>.
4. Smelser, N. J., Baltes, P. B. (2021). International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences (Vol. 14, p. 9494).
5. Kurmysheva, N. Infomediina hramotnist u pedahohichnii sub'iekt-sub'iektunii vzaiemodii [Information media literacy in pedagogical subject-subject interaction]. *Critical thinking in the era of toxic content*. A collection of articles from the Eighth International Scientific and Methodological Conference. Retrieved from: <https://medialiteracy.org.ua/infomedijna-gramotnist-u-pedagogichnij-sub-yekt-sub-yektnij-vzayemodiyi>. [In Ukrainian].
6. Matvijchuk, O. E. (2021). Resursi osvityans'kih bibliotek Ukraini z infomedijnoi gramotnosti [Resources of educational libraries of Ukraine on infomedia literacy]. *Infomedia literacy is an integral component of the educational process of a higher education institution*: collection of articles / Editors: V. F. Ivanov (ed. in chief). Kyiv: Academy of the Ukrainian Press, IREX, Center for Free Press. Pp. 241–248. [In Ukrainian].
7. Tkachova, N. O., Tkachov A. S., & Sobchenko T. M. (2022). Formuvannia infomediinoi hramotnosti maibutnix uchyteliv zasobamy pedahohichnykh dystsyplin [Formation of infomedial literacy of future teachers by means of pedagogical disciplines]. *Education and Pedagogical Science*, no. 2 (180). Pp. 70–81. [In Ukrainian].